

stijg is, dat ik in dezen, literair goeden, roman niet een aanwinst, maar een bedenkelijk symptoom van verwording voor onze christelijke romankunst zie.

Dat bezwaar is, dat de Auteur tot romanstof heeft genomen een materie, die absoluut geen romanstof is, voor bewerking in romanvorm niet slechts ongeschikt, maar ook ongeoorloofd is. En dat om het karakter van den roman.

In het genoemde artikel van Januari heb ik daarover in den breede gesproken. In z'n hoofdzak herhaald komt het daar opgemerkte hierop neer, dat de roman de literatuurvorm is, die aan den Auteur ruimte laat fantasie door de werkelijkheid te mengen, en een „verzonnen” wending aan het gebeuren te geven, die een zelf-gesponnen motief-draad door dat gebeuren heen trekt. Naar de bekende qualificatie is de roman „een persoonlijk benaderen van de gegeven werkelijkheid”, dat wil dus zeggen, dat er altijd iets individueels in is, dat recht van bestaan heeft niet alleen, maar door het emotioneele, dat de kunstschepping meebrengt, zelfs een wezensbestanddeel is.

Wordt nu deze romanvorm toegepast op een stof als de onderhavige, dan kan de persoonlijke inslag en de persoonlijk gekleurde voorstelling niet achterwege blijven, — en daarmee is de weg vrij naar de tendenz, dat is, naar de antipode van kunst. Ook al zou er in dezen roman van tendenz geen sprake zijn wat betreft de gegeven voorstelling van zaken, dan nog is de gekozen vorm verkeerd. Want niemand heeft het recht een afwijking van de werkelijkheid te laken, aangezien het afwijken den auteur krachtens het romankarakter van zijn werk ten volle toekomt.

Hier nu zie ik het bedenkelijke. Als de christelijke romankunst haar stof gaat kiezen uit het reëel gebeuren op christelijk terrein, dat betekent dus, een voorstelling gaat geven van werkelijke dingen zonder gebonden te zijn aan de precisie van die dingen, dan wordt ze een bron van machteloze ergernis voor allen, die in die werkelijkheid betrokken zijn. Machteloze ergernis, want ze kunnen niets beginnen, aangezien ze wat niet conform de realiteit is niet als onwaarheid kunnen en mogen bestrijden. En zoo zijn ze overgeleverd aan de volkomen-vrijheid-van-voorstelling, die de Auteur rechtmatig heeft. Daarmee schiet de christelijke romankunst hopeloos haar roeping voorbij en wordt ze, kan ze tenminste worden, een buitengewoon unfair strijdmiddel.

Ik zeg niet, dat deze roman zoo te bestempelen valt, maar wel meen ik dat deze critiek met het volste recht óók tegen hem is in te brengen, omdat hij dien gevaarlijken weg betreedt, zelfs betreedt op een van zijn meest hellende gedeelten. Want de kern van de stof is een procedure, dat is dus een zaak van rechtvaardigheid en gerechtigheid. Dat zoiets wordt behandeld in romanvorm, zóó nawijsbaar en zóó onmiddellijk liggend binnen den eigen tijd en een zeer nauwen kring van menschen, is een euvel, dat, zoo het navoring vindt, voor de christelijke romankunst niets meer of minder dan de ondergang beteekent. Zoo één stof voor romanbehandeling ongeschikt en ongeoorloofd is, dan is het de hier gekozen, die draait om consciëntie-questies en ambtelijke procedure. Het prospectus moge dan in heel mooie woorden zeggen, dat „het boek bevat een treffende weergave van den strijd voor behoud en vernieuwing, en van de wijze, waarop de gedachten van ouderen en jongeren en hun gedragingen jegens elkander, kerk en gemeenschap reageerden”, die algemeene, min of meer abstracte, formuleering bedekt een zeer ongewenschte en literair volkomen af te keuren werkelijkheid.

Want natuurlijk is het boek eenzijdig. De jonge man, in zijn strijd, in zijn veelszins tragische moeilijkheden om des gewetens wil, in zijn warme vroomheid en vroege godsvrucht, is kennelijk de sympathieke figuur. De lezer, die het conflict ziet groeien en de onverzoonlijke strakheid der ouderen daartegenover met leedwezen, ja met ergernis, opmerkt omdat zij, predikers van de liefde van Christus, niets daarvan in de praktijk doen blijken, schaaft zich als vanzelf aan den kant van den student en gevoelt, dat hem groot onrecht wordt gedaan. In het romankader valt daar niets op te zeggen: de auteur kan vrijelijk zijn kleureffecten aanbrengen. Maar ten aanzien van een gebeurde werkelijkheid schept het een eenzijdigheid, die, ik zei het al, aan tendenz vrijwel gelijk is. En, nog eens, daarmee is het boek als bijdrage tot de christelijke romankunst geoordeeld. „De beschrijving van de worsteling om het recht van eigen inzicht”, zooals het prospectus het boek karakteriseert, is op zichzelf heel goed mogelijk in den roman, maar niet, als ze is de behandeling met duidelijke nawijsbaarheid van reëel gebeuren, dat nauwelijks in het verleden ligt.

Tegen zulk een onjuist gebruik van den romanvorm is altijd verzet gerezen.

Toen Elise van Calcar de geschiedenis der afscheiding in haar romans ging verwerken, vond dat in den kring der afgescheidenen een sterken weerstand, die in de brochure van den heer C. Mulder het duidelijkst tot uiting kwam. Toen Busken Huet zijn befaamde Gidsnovellen over het hofleven en de Tweede Kamer geschreven had, was hij zoodanig gecompromitteerd, dat hij de Gidsredactie moest verlaten; en Polgieter, die er

van geweten had, kon niet anders doen dan met hem heengaan. Om zich te redden, zocht Busken Huet zich te stellen onder de bescherming van Mevr. Bosboom, die, naar Prof. te Winkel schrijft, „als kunstenaar een vertrouwd naam” had. Toen men er Multatuli van verdacht, dat hij in zijn „Vorstenchool” tegen nawijsbare verhoudingen had gechargeerd, haastte hij, die overigens op het standpunt stond „publiek ik veracht u” zich (in idee 1930) te verklaren, „met chronique scandaleuse houd ik mij niet op”. Toen Betsy Hasebroek haar doorzichtigen roman „Bedevaartgangers” geschreven had kreeg zij van den lijnen Willem de Clercq deze scherpe terechtwijzing: „men kan zoo duidelijk door den sluier heen kijken, dat dit wel uw laatste boek zal zijn”. En — om ook een voorbeeld te geven uit dezen tijd — toen Mevr. Allé van Wijhe-Smeding in „Harlekijntje” te herkennen personen en toestanden beschreef, werd van verschillende zijden verklaard, dat ze daarmee aan dit overigens literair zoo goede boek zijn waarde had ontnomen.

Voorbeelden alle, die op soortgelijke situaties betrekking hebben en die in één richting wijzen: dat de roman met nawijsbaren inhoud een literair-niet-te-handhaven schepping is. En dan geldt dat wel direct voor dezen roman van Willem Evers.

Veelal is de nawijsbaarheid niet door iedereen lezer, maar alleen door ingewijden te constateeren en kunnen dus de literaire kwaliteiten nog tot hun recht komen bij hen, die den achtergrond niet kennen en daardoor het gegeven beeld in zijn levenswerkelijkheid waardeeren. (Dat was b.v. het geval met het boek dat tot het bovengenoemde Januari-artikel aanleiding gaf). Hier echter is er die nawijsbaarheid voor elkeen, die in den kring der Gereformeerden (en ook ver daarbuiten) in het geding van 1926 heeft meegedeeld. Zelfs kan men bepaalde personen dadelijk herkennen. En dus is er in zijn volle zwaarte het gewraakte euvel, van welks vernietigenden invloed de vele literaire kwaliteiten het niet kunnen redden. Daarom kan ik het ook niet anders zien, dan dat „Wijkende Wegen” een roman is, die onze christelijke romankunst achteruitzet en vooral, die haar schade doet bij degenen die van ons niet zijn.

Een „noodige waarschuwing” is m.i. hier alleszins op haar plaats.

Als de auteurs geen andere stof kunnen vinden, dan het direct nawijsbare in eigen kring, met al de evidente bezwaren, die daaraan verbonden zijn, dan doen ze heel wat beter maar te zwijgen, dan dat ze de reeks christelijke romans uitbreiden met boeken, die misschien goede romans zijn, maar aan het christelijke gebod der naastenliefde zich jammerlijk vergrijpen. Liever geen christelijke romans dan zulke.

C. T.

De Vereeniging van 1892.

XIII.

(De kern van de zaak. 3.)

Zoo bleken de tot nog toe genoemde bezwaren niet de zaak te zijn geweest, waarom de tegenwoordige Christelijke Gereformeerden met de vereeniging van 1892 niet meegingen. Noch de vermeende korting van de rechten der gemeentelieden, noch het zoogenaamde gebrek aan liefde, noch leergeschillen waren de reden, waarom zij de scheur hebben getrokken. En zelfs indien dit de hoofdredenen waren geweest, zouden deze nochtans onvoldoende zijn, om het bestaan van een afzonderlijke kerk naast de Gereformeerde Kerken te rechtvaardigen. Blijven dus alleen het tweede en derde punt uit het bezwaarschrift van Ds Van Lingen c.s., die wij ten slotte nog moeten onderzoeken, en die aldus luiden:

„b. In den strijd der laatste jaren bleken de beginselen van Afscheiding en Doleantie met elkander in strijd, vooral in de beschouwing der Hervormde Kerk. Indien dan niet één der twee beginselen in de Vereenigde Kerken aan het ander zal opgeofferd worden, waarvan kan hunne samenvoeging dan anders oorzaak zijn dan van twist en eindeloze verwarring?”

c. Bezwaarlijk valt het ons, broeders! om voetstoots alle Kerken in Doleantie, hoe ook ontstaan, zonder eenig onderscheid voor „zuivere Geref. Kerken naar Belijdenis en Kerkorde” te erkennen, ja zelfs te erkennen al hare lidmaten, die zonder eenig kerkelijk onderzoek zich in het Duplikaatboek lieten inschrijven.”¹⁾

Nu valt het, hoe verder wij er achter komen te slaan, des te meer te betreuren, dat indertijd, in 1894, de predikanten Van Lingen en Wisse van Den Haag, Schot van Utrecht en Wessels van Zierikzee geen gehoor hebben gegeven aan de uitnodiging van de classis Amersfoort der Gereformeerde Kerken, waarin zij bij monde van een regelingscommissie, bestaande uit de broeders Dr G. van Goor, Ds H. Altling, Dr H. H. Kuyper, Jb Floor en H. Koning, gevraagd werden tot een open-

bare samenspreking op den grondslag van Gods Woord en de Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Waren ook zij op de vergadering, die toch doorging en den 23sten October 1894 te Baarn gehouden werd, en waar de drie predikanten uit genoemde commissie enkele stellingen toelichtten en verdedigden, tegenwoordig geweest, dan had menig misverstand al terstond opgeruimd kunnen worden en dan zou in ieder geval, naar verwacht mag worden, in deze samenspreking, die een min of meer officieel karakter droeg, de verschilpunten tot hun meest scherpe formuleering gebracht zijn, wat voor de verdere discussie en voor meer, van groote beteekenis zou zijn geweest.²⁾ Het mag niet verzwegen, dat heel wat kwaad voorkomen zou zijn en de geschiedenis der laatste tientallen jaren een ander verloop zou hebben gehad, indien toen door de Chr. Gereformeerden een officiële samenspreking niet geweigerd was.

Beginnen wij thans met het derde punt van het bezwaarschrift, dan moet geconstateerd, dat Ds Jongeleen hierover in zijn brochure totaal zwijgt. Blijkbaar heeft hij besef, dat, als hij daarover iets zeggen ging, hij dan zijn protesteerende voorgangers in 'ongelijk stellen moest. Want dit bezwaar — in zoverre het, blijkens het noemen van een Duplikaatboek, zich keert tegen de opvatting van de Doleantie om ook de achtergeblevenen in de Hervormde Kerk nog als staande onder het toezicht van den Doleerenden kerkeraad te beschouwen — had op 't moment van het indienen zijn bestaansrecht al verloren! Immers, door het verscherpte voorstel-Bavinek van 1891 was bereikt, dat wederzijds werd uitgesproken, dat verbreking van de kerkelijke gemeenschap met de besturen van de Ned. Herv. Kerk niet alleen, maar ook met de leden, in corporatieven en plaatselijken zin, door Gods Woord en de Geref. belijdenis geboden en dus noodzakelijk was.³⁾

En in zoverre dit bezwaar kerken of leden van kerken uit de Doleantie niet voor Gereformeerd wilde erkennen, beging het Io. de schuldige nalatigheid, dat het niet concreet noemde, wie men bedoelde en om welke reden deze niet voor Gereformeerd konden gehouden worden; en beging het 2o. de onbescheidenheid om door te willen dringen op een terrein, waarvan men behoorde af te blijven.

Wat zou b.v. Ds Jongeleen of Prof. Wisse er wel van zeggen, wanneer — gesteld dat vandaag de synode der Chr. Geref. kerk en die der Gereformeerde Kerken tot vereeniging besloten — er uit onze kringen stemmen opgingen, die zeiden: wij gaan niet met de vereeniging mee, voordat wij eerst gekeurd hebben, of het met het gereformeerde karakter van al die Chr. Geref. kerken en menschen wel geheel in orde is? Zouden zij niet oordeelen, dat wij elkander, zooals wij in onze Generale synodes optreden, hebben te aanvaarden; en dat wij dan nu voortaan samen zoo krachtig mogelijk aan de zuiver-houding der kerk, zoowel in belijdenis als leven, behooren te arbeiden?

Welnu, in dezen geest antwoordde ook de synode van 1892. Zij oordeelde „dat wat geschied is krachtens de methode van Doleantie niet ongedaan kan worden gemaakt, en dat eventuele moeilijkheden ten allen tijde kunnen worden gebracht op de meerdere Vergaderingen, en dat in de besluiten van Leeuwarden en 's Gravenhage een uitgangspunt is verkregen om tot beslissing te komen.”⁴⁾

En iemand als Prof. Lindeboom, die reeds vóór de synode ook dit bezwaar op soortgelijke overwegingen afwees, voegde er de vermaning bij: „Vereenigd zijnde, zullen we elkaar kunnen helpen en, beter dan nu, waken en werken zoowel tot bewaring van de zuiverheid en heiligheid als tot uitbreiding der Kerk. Laat toch geen Farizeïsme ons tot voornaamheid tegen elkander verleiden. De meest ootmoedige zal het meest getrouw bevonden worden, en zijn voorbeeld zal anderen tot beschaming en aansporing wezen.”⁵⁾

Na dit alles blijft nog het tweede punt uit het bezwaarschrift over. Hier hebben wij pas de officiële hoofddreden van de scheuring van 1892-1893, n.l. het beginsel der afscheiding.

Bezien wij dit punt nader, dan blijkt het, dat hier in strikten zin geen bezwaar wordt ingebracht, doch slechts een vraag gesteld. Men zeide niet ronduit, dat het beginsel van scheiding en dat van doleantie elkaar zoozeer uitsluiten, dat deswege vereeniging verboden was. Men kon dit ook trouwens niet zeggen, omdat men in den aanhef had verklaard, dat men niet tegen vereeniging was, en omdat anders één der hoofdleders, Ds van Lingen, zijn heele kerkelijke verleden had moeten verloochenen. Maar men vroeg slechts, of, indien het ééne beginsel aan het andere niet werd opgeofferd, er dan geen twist of verwarring zou ontstaan. Het ging dus niet over de beginselen zelf.

¹⁾ Acta van de Synode van Amsterdam, 1892, art. 33 en 34.

²⁾ De voor-historie en de stellingen met hun toelichting van deze openbare vergadering, waar Ds Van Lingen c.s. weigerde te komen, zijn te vinden in het officiële verslag, dat later onder den titel „Scheurmakerij of niet?” verschenen is.

³⁾ Acta, art. 160 en 164. Zie ook „De Reformatie” van 2 October j.l.

⁴⁾ Acta, art. 34.

⁵⁾ Mag en zal de Vereeniging doorgaan? Brief van X. en Z., 8.

maar over-
selen na-
over had
vraag.

Dit is la-
van vrag-
is als vas-
beginsel
het oorsp-
Hier wer-
volgen va-
en rechte-
tweeën m-
met het
stellen; of
dan wel
onzette
waarom
oorloofd
het ander

— zóó gi-
woord de
honden. V
„a. dat-
b. dat-
eventuele
en eindele
bed om d
wyl Sche
opzichten
komen zij
meenscha
Herv. Ker

Nu is l
het bezw-
wordt uit
jaren de
met elkas
beschouw-
dit positi
meende
doch in s
wordt nu
wordt nie
is het beg
beginsel
argument
ginselen
uit het ee
valt met
„Is ook
reeds me
kan mak
vooral ga
Kerk. Ma
uit het e
Ds Jon
dat het l
vormde B
doleantie;

Nu zou
omschrijv
mee het
tusschen
Bavinek
veel diep
anders bl
Het zou
kwesies,
aan de or
blijken ze
opdat van
worde —
één kerk

Maar r
genooten
ten kenni
kwesies
stellen in
Kerk, is
doel vold
En dat
onlgan,
lie word
Doleantie
dachten
cipiele r
en waar
braken.

En om
Ds Jonge
men beid
had, iets
vereenigh
dit zou d
dat hierd
ref. Kerl
Het be
Christelij
op uit is
tusschen
voor te s
zelf te be

Acta,
In een
Baarn” van
opgestelde
meenscha
Kerken, 24
Seydara